

PROFESSOR NİZAMİ XUDİYEVİN “TƏRCÜMƏ ƏDƏBİYYATI VƏ ƏDƏBİ DİLİMİZ” MƏSƏLƏLƏRİNƏ ELMİ NƏZƏRİ BAXIŞ

Gülşən Qəribova

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. Azərbaycan.
E-mail: gulshen.garibova@gmail.com

Annotasiya. Tərcümə ayrı-ayrı insanlar, xalqlar arasında informasiya vasitəsidir. Tərcümənin köməyi ilə qədim zamanlardan indiyə kimi xalqların mədəniyyəti, milli-mənəvi dəyərləri, ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatı haqqında geniş təsəvvür yaranmışdır. Odur ki, tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə ədəbi dil keçən sözlərin öyrənilməsi məsələsi dilçilikdə daim öz aktuallığını qorumuşdur. Bu tədqiqatda tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə ədəbi dilimizə daxil olmuş sözlər görkəmli dilçi-alim, professor Nizami Xudiyevin prizması əsasında və təsviri metodla aparılmışdır.

Açar sözlər: Nizami Xudiyev, tərcümə, ədəbi dil, leksik vahidlər

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 23.11.2023; qəbul edilib – 08.12.2023

THE SCIENTIFIC-THEORETICAL VIEW ON THE ISSUES OF “TRANSLATED LITERATURE AND OUR LITERARY LANGUAGE” BY PROFESSOR NIZAMI KHUDIYEV

Gulshen Garibova

Institute of Linguistics named after Nasimi of ANAS. Azerbaijan.
E-mail: gulshen.garibova@gmail.com

Abstract. Translation is a method of information between individual people and nations. With the help of translation, a broad idea of the culture, national-spiritual values, social-political and socio-economic life of peoples from ancient times to the present has been created. Therefore, the issue of studying the words transferred to the literary language through translation literature has always maintained its relevance in linguistics. In this study, the words that have entered our literary language through translated literature were analyzed based on the prism of the eminent linguist-scientist, Professor Nizami Khudiyev and by descriptive method.

Keywords: Nizami Khudiyev, translation, literary language, lexical units

Article history: received – 23.11.2023; accepted – 08.12.2023

Giriş / Introduction

Tərcümə, olduqca qədim tarixə malik olub, millətlərarası ünsiyyət prosesini təkmilləşdirən vasitə olmuşdur. Eyni zamanda, sivilizasiyaların inkişafı, elmi-texniki tərəqqi ilə tərcümə

dünya miqyasında elmə və biliyə çıxış üçün mühüm vasitədir. Buna baxmayaraq, qədim praktik tarixi olan tərcümə haqqında elm daha yaxın dövrlərdə yaranmışdır. Dilçiliyin tətbiqi

sahəsinə aid tərcüməşünaslıq bir elm kimi XX əsrin 50-ci illərində formalaşmışdır. Bu elm sahəsinin inkişafı, tərcümə prosesinin ümumi qanunauyğunluqlarının və lingvistik aspektlərinin öyrənilməsi üçün həm xaricdə, həm də Azərbaycan dilçiliyində dəyərli fikirlər irəli sürülmüş, sanballı elmi əsərlər yazılmışdır. Geniş elmi yaradıcılıq irsi olan, görkəmli dilçi-alim, Əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri doktoru, türkoloq, professor Nizami Xudiyev Azərbaycan dilçiliyində tərcüməşünaslıq sahəsinin araşdırılması, tədqiqi və bu xüsusda problemlə-

rin işıqlandırılmasında bir sıra mühüm işlər görmüşdür. Onun 1991-ci ildə çap etdirdiyi “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” adlı elmi əsəri bu sahənin öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Bundan əlavə, Nizami Xudiyev 2013-cü ildə çap olunan 15 cildə ibarət “Seçilmiş əsərlər”inin II cildində “Ədəbi dilin lüğət tərkibinin tərcümə ədəbiyyatı hesabına zənginləşməsi” başlığı altında tərcümə yolu ilə dilimizə keçmiş sözlərin işlənmə dairəsi, mənşəyi, üslubi cəhətləri, yeni dil mühitində sözlərin məna dəyişmələri və s. məsələlərdən bəhs etmişdir.

Əsas hissə / Main Part

Professor Nizami Xudiyev “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” əsərində tərcüməşünaslıq dilçiliyin bir şöbəsi kimi, dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində tərcümənin rolu, bədii əsərlərdə üslubla bağlı işlənən və tərcümə olunmayan sözlər, tərcümə vasitəsilə dilimizə keçən sözlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri və ədəbi dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən mənbə kimi ictimai-siyasi əsərlərin tərcüməsi məsələlərinə aydınlıq gətirir.

Professor Nizami Xudiyev bildirir ki, tərcümə özlüyündə geniş və əhatəli bir anlayışdır. Bu da tərcümə prosesində istifadə olunan materialların çoxcəhətli və müxtəlif olması ilə bağlıdır. Bu amilləri nəzərə alaraq, dilçi-alim tərcümənin iki növünü göstərir: bədii və informativ tərcümə. O yazır: “Bədii tərcümədə bədii mətnlərin və bədii ədəbiyyatın tərcüməsi nəzərdə tutulur. Odur ki, bədii tərcümənin özünəxas metod və üslubları mövcuddur. İnformativ tərcümədə isə elmi, rəsmi, ictimai-publisistik üslubda yazılmış mətnlər tərcümə olunur. Doğrudur, bədii tərcümə ilə ədəbiyyatşünaslıq elmi də məşğul olur, lakin informativ tərcüməni yalnız dilçilik elmi tədqiq edir” [3, s.6]. Nizami Xudiyev “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” əsərində vurğulayır ki, tərcüməşünaslığın dilçilik elminin sahəsi olması üç əsas səbəblə bağlıdır. Birincisi, tərcümənin nitq fəaliyyətinin tərkib hissəsi olmasıdır. İkincisi, tərcümə zamanı hər iki dilin qanunauyğunluqlarına bələd olmaq, dil normalarının qorunması, söz və ifadələrə uyğun ekvivalentin seçilməsi və s. tələblərin qarşılanmasında dilçilik elmi daha üstün mövqeyə ma-

likdir. Üçüncü səbəb isə tərcümə zamanı mənanın qorunması məqsədilə tərcümə edilmədən, olduğu kimi dilimizin lüğət tərkibinə keçmiş sözlərin öyrənilməsi ilə dilçilik elminin məşğul olmasıdır.

Nizami Xudiyev “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” adlı elmi əsərində tərcüməşünaslığın qarşısında duran müəyyən vəzifələrdən bəhs edir. O, yazır ki, bu problemlərin ən aktualı tərcümə hesabına ədəbi dilin lüğət tərkibinin zənginləşmə üsul və metodlarının öyrənilməsidir. Azərbaycan dilçiliyinin və ədəbi dilimizin inkişafında yeni bir mərhələ olan sovet dövründə sosial-siyasi hadisələrlə əlaqədar dilin lüğət tərkibi də sürətli şəkildə inkişaf etmiş və zənginləşmişdir. Rus dili dilin lüğət tərkibinin yeni söz və ifadələrdə zənginləşməsində əsas amildir. Rus dilindən dilimizə keçmiş sözlər “...əsas etibarilə, ictimai-siyasi, habelə elmi-texniki tərəqqiyə aid terminoloji xarakterli sözlər idi” [3, s.9]. Nizami Xudiyev əsərdə bu fikirlərini əsaslandırmaq üçün həmin dövrdə yazıb-yaratmış dəyərli fikir sahibləri, mütəfəkkirlərin əsərlərindən nümunələr göstərir. O, M.F.Axundovun əsərlərində müşahidə etdiyi rus dilindən keçmiş sözlərin termin xarakterli olduğunu vurğulayır və qeyd edir ki, M.F.Axundov əsərlərində işlətdiyi yeni sözlərin izahını vermişdir.

Sovet dövründə rusdilli əsərlərin, elmi, bədii, publisistik materialların Azərbaycan dilinə kütləvi şəkildə tərcüməsi dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə rus və avropa dillərindən xeyli söz və ifadələr keçmişdir. Bu

sözlərin müəyyən bir qismini məzmun və forma müxtəlifliyinə görə üslubla əlaqədar olan və tərcümə olunmadan keçən sözlər təşkil edir. Nizami Xudiyev yazır ki, üslubla əlaqəli tərcümə olunmadan keçən sözlərin bir qisminə tayfa, qəbilə və ya xalq adları, bir qisminə şəhər, qəsəbə, kənd və ya digər yaşayış adları, bir qisminə qəzet, jurnal və ya idarə adları daxildir. Belə sözlərin digər bir qismi isə müəyyən əşya adlarıdır ki, həmin əşyanı bildiren sözlər əsərin orijinalının mənsub olduğu xalqın məişətində istifadə olunan sözlərdir.

Professor Nizami Xudiyev “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” adlı elmi əsərində tərcümə ədəbiyyatı yolu ilə dilimizə keçmiş, lakin üslubla əlaqədar tərcümə olunmayan sözləri dörd qrupa ayırır. O, birinci qrupa bədii əsərlərin orijinal variantında işlənən, üslubca dilimizə tərcümə olunmayan, lakin Azərbaycan dilinin qanunauyğunluqlarına uyğunlaşdırılan söz və ifadələri daxil edir. Burada fonetik qanunauyğunluq əsas rol oynayır. İkinci qrupa tərcümə zamanı birinci tərəfi olduğu kimi verilən, lakin ikinci tərəfi tərcümə edilən dilin daxili qanunlarına uyğunlaşdırılan söz birləşmələri aid edilir. Məsələn: “Foma şampanski butulkasını götürüb tulladı” [3, s.16]. Bu nümunədə ikinci tərəf Azərbaycan dilinin qrammatik formasını qəbul etmişdir. Üçüncü qrupa isə heç bir dəyişikliyə məruz qalmadan tərcümə materialının orijinalında olduğu kimi verilən sözlər daxildir. Nizami Xudiyev belə sözlərin leksik-semantik cəhətdən müxtəlif qruplara ayrıldığını yazır: “milli hərbi-texniki sahələrə aid olan sözlər” [3, s.17]; “bədii əsərin bəhs etdiyi hadisə ilə, xüsusi situasiyalarla bağlı sözlər” [3, s.18]. Professor Nizami Xudiyev “bədii əsərin bəhs etdiyi hadisə ilə, xüsusi situasiyalarla bağlı sözlər”i bədii əsərlərin təhkiyəsində və ya obrazların dilində tipikləşdirmə məqsədilə işləndiyini bildirir. O qeyd edir ki, üslubca tərcümə olunmayan sözlər dilimizdə xas “etmək”, “olmaq” və s. feillərlə birlikdə işlənir. Bundan əlavə, bədii əsərlərdə işlənən, tərcümə olunmayan sözlərin müəyyən bir hissəsi dilimizdə vətəndaşlıq hüququ qazanmış və qarşılığı mövcud olan sözlər olmasına baxmayaraq, çətdirilan ideyanın pozulması və üslubi tələbin ödənilməsi məqsədilə həmin sözlər olduğu kimi saxlanılır. Məsələn:

“Bəlkə də aşağıdakı cümlədə “ekonomiya” əvəzinə, “iqtisadiyyat” terminini işlətsək mətnin bədii təsir gücü, ekspressivliyi azalar. Belə olan təzədə sözün orijinal variantının saxlanması zəruri hal kimi qarşıda durur: Mülkədar Balabonovun ekonomiyasına od düşmüşdür” [3, s.19]. Tərcümə prosesində öz orijinallığını qoruyaraq, tərcümə olunan əsərdə olduğu kimi saxlanılan sözlərin bir qrupu olan “xüsusi sözlər” haqqında da “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” əsərində bəhs edir. Belə sözlər, əsasən, başa düşülməsi çətin olan, ayrılıqda izahat tələb edən sözlərdir. Xüsusi sözlər də əsərin dilində Azərbaycan dilinin daxili qanunauyğunluqları ilə uzlaşır. Dilçi-alim bu sözlərin vətəndaşlıq hüququ qazanmasının uzun zaman tələb etdiyini də vurğulayır. Nizami Xudiyevin fikirlərini əsaslandırmaq üçün gətirdiyi nümunə nəzər salmaq: “Mortuslar ağacın üstündə rəngsiz şam alovu yanan şüşə fənərləri andırırdılar” [3, s.21].

Nizami Xudiyev tərcümə ədəbiyyatı yolu ilə dilimizə keçmiş, leksik-semantik mənanı zənginləşdirən, işlənmə dərəcəsinə görə dildə müəyyən əhəmiyyətə malik məişət sözləri, ekzotik sözlər, realiyalar və sovetizmləri də “Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz” əsərində tədqiqat obyektini kimi seçmişdir. O yazır ki, dilin məişət leksikasının zənginliyi xalq dilinin zənginliyini şərtləndirən əsas amildir. Tərcümə ədəbiyyatı hesabına xalq dilimizin məişət leksikasına yeni söz və ifadələrin keçməsinə müsbət hal kimi dəyərləndirir. Leksik-semantik cəhətdən məişət sözləri beş qrupa ayrılır; geyim adları, milli xörək adları, məişətdə işlənən əşya adları, ekoloji mühitlə bağlı sözlər, vəzifə adları və titullar. Geyim adlarının da iki qrupa ayrıldığı qeyd olunur. Birinci qrupa tərcümə olunmadan verilən geyim adları daxildir. Geyim adlarının bir qismi yalnız tərcümə olunan əsərin dili və ya hadisə ilə əlaqəli olub, izahat tələb edən sözlərdir (məs.: separə-enli Meksika plaşı). Digər qismi isə hamı tərəfindən başa düşülən, dilin lüğət tərkibinə asanlıqla daxil olub dil daşıyıcıları tərəfindən tez zamanda qəbul edilən geyim adlarıdır (zontik, kurtka). Əsərdə tərcümə olunmayan arxaik geyim adlarından da bəhs olunur. Belə geyim adları orijinal dildə arxaikləşmiş, lakin əsərin məzmununu və hadisələrin cərəyanı ilə əlaqədar işlənən sözlərdir. Tərcümə olunma-

dan dilimizə keçən milli xörək adları lüğət tərkibini zənginləşdirən sözlərdəndir. Tərcümə prosesində mətbəx terminlərinin həm ekvivalentindən istifadə edilir, həm də qarşılığı olmayan sözlər eynilə tərcümə olunur. Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə keçən sözlərin bir qrupunu məişətdə işlənən əşya adları təşkil edir. Həmin adların bir qisminin lüğət fondunun fəal hissəsinə keçdiyi (bumajnik – cibdə gəzdirmək üçün xırda pul qabı və s.), digərinin isə qeyri-fəal fonda qaldığı əsərdə göstərilir. Nizami Xudiyev ekoloji mühitlə bağlı söz və ifadələr barəsində yazır: “Ekoloji leksika əsasən zəngin olan hər hansı bədii ədəbiyyatda tərcümə prosesində bir o qədər də təsirə məruz qalmır. Çünki hər xalqın özünəməxsus coğrafi şəraiti və buna görə də ekoloji leksikası mövcuddur. Tərcümə ədəbiyyatında da tərcüməçi həmin sözləri saxlamaq zərurəti ilə qarşılaşır. Adətən tərcümə olunan əsərin ekoloji leksikasına daxil olan sözlərin Azərbaycan dilində ekvivalenti olmur. Məsələn, altından isə üstünü toz basmış bir dəstə immortel açılmışdır” [3, s.27]. Məişət sözlərinin bir hissəsini də tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə keçmiş vəzifə adları və titullar təşkil edir. Dilimizdə uzun müddət işlənən vəzifə adları və titullar ərəb-fars dillərindən keçmiş adlar olmuşdur. Lakin XIX əsrdən sonra rus dilindən və rus dili vasitəsilə digər Avropa dillərindən sovet dövrü Azərbaycan ədəbi dilinə yeni vəzifə və titul adları keçmiş, dilin lüğət tərkibi yeni sözlərlə zənginləşmişdir. Professor Nizami Xudiyev tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə keçmiş vəzifə və titul adlarını tədqiq edərkən belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, dilimizə keçmiş və işləklilik qazanmış vəzifə və titul adları əsasən beynəlmiləl mahiyyət daşıyan adlardır. Bundan başqa, tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə tərcümə olunmadan keçən tarixizmlər və arxaizmlər də vardır. Belə vəzifə adları və titullar əksər hallarda orijinal dildə də arxaikləşir və yalnız əsərdə obrazlılığın ifadəsinə və tarixi mühitin yaradılmasına xidmət edir. Məsələn, qraf, jandarm, inqilab komitəsi, qolçomaq və s.

Ekzotik sözlər də ədəbi dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində əsas rola malikdir. Ekzotik sözlər “milli xarakterli sözlər” də adlanır. Bu sözlər hər bir xalqın milli-mənəvi görüşləri, adət-ənənələri, məişəti ilə bağlı olan sözləri bil-

dirir. Ekzotik sözlərin ədəbi dilə daxil olmasının tarixi çox qədim olub, iki dövrə ayrılır: XI-XIII əsrlərdən XIX əsrin əvvəllərinədək; XIX əsrin əvvəllərindən müasir dövrədək. Birinci dövrə aid edilən egzotik sözlər ərəb və fars dillərindən, ikinci isə rus və digər Avropa dillərindən ədəbi dilin lüğət tərkibinə keçmişdir. “Ərəb və fars dillərində işlənən egzotik sözlər Azərbaycan dilinə, xüsusən yazılı ədəbi dilə surətlə keçir və yayılırdı. Bu gün də müasir Azərbaycan dilində işlənən molla, ruhani, axund, cənnət, behişt və s. söz və ifadələr məhz həmin dövrdə dilimizin lüğət tərkibində özünə yer eləmiş ekzotizmlərdir. Ekzotik sözlər Azərbaycan ədəbiyyatının şeir qolunda və eyni zamanda tərcümə əsərlərində, nəsr formasında yazılmış dibaçələrdə işlədilmişdir” [3, s.3]. Dilçi-alim fikirlərini Ş.İ.Xətəinin, M.Füzulinin əsərlərindən gətirdiyi nümunələrlə əsaslandırmışdır. Nizami Xudiyev qeyd edir ki, XIX əsrdən sonra günümüzədək ədəbi dilimizə keçən sözlər rus dili və digər Avropa dillərinə aiddir. Rus klassiklərinin əsərlərinin dilimizə tərcümə edilməsi ilə keçmiş egzotik sözlər daha geniş tədqiqatə cəlb olunmalıdır.

“Hər hansı xalqın dilində, bədii söz sərvətlərində işlənən, onun məişəti, milli təsərrüfatı və s. ilə bağlı sözlər realiyalar adı altında qruplaşdırılır. Realiaları dilçilərdən bəzisi “başqa xalqa məxsus spesifik anlayışlar bildirən” söz qrupları adlandırır. Digər dilçilər isə realiaları “başqa dillərdə ekvivalenti olmayan xüsusi, milli sözlər adlandırırlar” [3, s.37]. Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizin lüğət tərkibinə çox sayda realiyalar daxil olmuşdur. Bu sözlərin əksəriyyəti dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmışdır. Məsələn, kolyaska, şlyapa, şapka, karnaval və s. Professor Nizami Xudiyev tərcümə olunan əsərlərdəki realiyaların əhəmiyyətini belə qruplaşdırır: dilin leksik sistemində xüsusi yeri olan realiyalar tərcümə olunan dilin leksik sistemini zənginləşdirir; orijinal əsərin mənsub olduğu xalqın dünyagörüşü, milli-mənəvi dəyərləri, məişəti və s. haqqında məlumat verir; əsərin yazıldığı dövr, hadisələr, həmin dövrün sosial-iqtisadi durumu və s. haqqında realiyalar oxucuda aydın təsəvvür yaradır.

XIX əsrdən sonra ədəbi dilin lüğət tərkibinin inkişafı və zənginləşməsində sovetizmlərin də

rolu vardır. Sovetizmlərin formalaşmasında iki əsas amil göstərilir. Dilin öz daxili imkanları hesabına və alınmaların hesabına sovetizmlərin yaranması. Professor Nizami Xudiyev tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə daxil olmuş sovetizmləri üç qrupa ayırır. Birinci qrupa tərcümə olunmadan orijinal variantında olduğu kimi saxlanan sovetizmlər aid edilir. O qeyd edir ki, belə sovetizmlər 20-30-cu illərdə tərcümə ədəbiyyatında fəal işləmə tezliyinə malik olsa da, sonralar dildən çıxaraq digər sözlər kimi tərcümə olunmuşdur. İkinci qrupa tərcümə ədəbiyyatında ədəbi dilin qrammatik normalarına uyğunlaşdırılmış sovetizmlər daxildir. Üçüncü qrup orijinal məndə işlənən sözün daşdığı məna əsasında Azərbaycan dilinin daxili sözyaratma qaydaları əsasında düzələn sovetizmlərdir. Məsələn, kollektivləşmə, qırmızılar, cığırdaş.

Professor Nizami Xudiyev tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə Azərbaycan ədəbi dilinə keçən, lüğət tərkibini zənginləşdirən leksik-terminoloji sözləri də tədqiqat obyektinə kimi seçmişdir. O, yazır: “Məlumdur ki, bədii ədəbiyyatda müxtəlif elm sahələrinə dair terminlər işlənmə bilər. Terminlərin bədii dildə, bədii ədəbiyyatda xüsusi mövqeyi vardır. Odur ki, tərcümə prosesində terminlər əksərən olduğu kimi saxlanılır. Belə terminlərin tədqiqi, linqvistik xüsusiyyətlərinin araşdırılması tərcümə nəzəriyyəsinə xeyli zənginləşdirmiş olur” [2, s.416]. Nizami Xudiyev bildirir ki, sovet dövrünün ilkin mərhələsin-

də rus dilindən dilimizə bir sıra sözlər keçmiş və ərəb-fars sözlərini sıxışdırmışdır. Lakin sonralar vətəndaşlıq hüququ qazana bilməyən həmin sözlər həm şifahi dildə, həm də bədii dildə yenidən əvvəlki kimi işlənməyə başlandı. Dilçi-alim bu mülahizəsini əsaslandırmaq üçün yazır: “Bu dəyişiklik matematika – riyaziyyat sözlərində olduğu kimi, inqilab – revolyusiya, qərar-gah – ştab, mədəniyyət – kultura qoşalılıqlarında da birinci tərəflərin xeyrinə qurtardı” [2, s.417]. Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə keçən terminoloji vahidlərin şərti olaraq iki yere ayrıldığı göstərilir: birincisi, hamı tərəfindən başa düşülən, ikincisi isə yalnız əsərin məzmunu ilə bağlı olub başa düşülməsi çətin olan və mütəxəssislər tərəfindən anlaşılan sözlər. Bundan əlavə, Nizami Xudiyev tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə dilimizə keçən ictimai-siyasi və hərbi terminləri xüsusilə vurğulayır. “Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsi ilə dilimizin lüğət tərkibinə keçən hərbi və ictimai-siyasi terminlər struktur baxımından daha maraqlıdır. Həmin terminlərin bir hissəsinin kök və əsasları olduğu kimi saxlanılır, Azərbaycan dilinə məxsus şəkildə artırılır. Bunu aşağıdakı nümunələrdən də müşahidə etmək olur: – Bu, revolyusiyamızın möhkəm iradəsidir (V.Mayakovski); Pavel onun, özü dedi ki, “xırda burjua stixiyasına” qapılmasını bəyənmir (N.Ostrovski); Onların hamısını “notovçuluğa” qapılmaqda ittiham etməyi xüsusilə sevirdi (M.Qorki)” [2, s.419].

Nəticə / Conclusion

Tərcümə vasitəsilə dilimizə daxil olan sözlərin leksik-semantik cəhətdən öyrənilməsi hələ də dilçilik elminin, xüsusən tətbiqi dilçiliyin əsas vəzifələrindən biridir. Professor Nizami Xudiyev tərcümə yolu ilə dilimizə keçmiş söz-

lərin yeni dil mühitindəki mövqeyini leksik-semantik cəhətdən tədqiq etmişdir. Tədqiqatdan sonra gəlinən nəticə ondan ibarətdir ki, bu sahədə olan araşdırmalar mühüm mövqeyə malik olub, yeni tədqiqatlar üçün tutarlı istinaddır.

Ədəbiyyat / References

1. Ağakərimov, İ.M. Bədii tərcümə və ədəbiyyat haqqında düşüncələr. – Bakı: Mütərcim, 2022.
2. Xudiyev, N.M. Azərbaycan ədəbi dili lüğət tərkibinin inkişafı (sovet dövrü). Dərs vəsaiti. – Bakı: Elm və təhsil, 2013.
3. Xudiyev, N.M. Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz. – Bakı: Bilik Cəmiyyəti, 1991.
4. Qurbanov A.M. Ümumi dilçilik. I cild (3 cildə). – Bakı, 2019.

İnternet resusları

5. <https://literature.az/?page=339&newsId=118201&lang=aze>

6. <http://www.anl.az/down/meqale/525/2018/iyul/599484.htm>
7. <http://static.bsu.az/w20/TERCUME%20NEZERIIYYESI%20IBRI.pdf>

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ВОПРОСЫ
«ПЕРЕВОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И НАШЕГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА»
ПРОФЕССОРА НИЗАМИ ХУДИЕВА**

Гюльшан Гарибова

Институт языкознания имени Насими НАНА. Азербайджан.

E-mail: gulshen.garibova@gmail.com

Резюме. Перевод это средство информации среди разных людей, народов. С давних времён до настоящего времени с помощью перевода создано широкое впечатление о культурных, национально-духовных, общественно-политических, социально-экономических ценностях народов. Поэтому вопросы изучения слов, вошедших в литературный язык посредством переводной литературы, всегда сохраняли актуальность в языкознании. В данной статье слова, вошедшие в наш литературный язык посредством переводной литературы, изучались на основе описательного метода сквозь призму видения видного учёного-лингвиста, профессора Низами Худиева.

Ключевые слова: Низами Худиев, перевод, литературный язык, лексические единицы